

Matisz László A HANGOK VONZÁSA ÉS TASZÍTÁSA

28. spirituális viszonyok

Ahogy egyetlen korszakban sem lehetett azonnal tudni, hogy az épp aktuális zene miről szól, hogyan képezi le a valóságot, úgy ezt ma sem tudhatjuk pontosan. Mindig kellett egy kis idő ahhoz, hogy világos legyen az összefüggés egy korszak mentális és értékviszonyai, és a mindezeket tömören, de érzékenyen ábrázoló művészet között. Ha tudni is akarunk valamit, várunk kell, amíg a valóság csalóka érzékelése, a mélyebb, átfogó összefüggéseket elfedő káprázat kitisztul. Addig is élvezük a művészetet, a zenét, az életet. . .

Még jobb, ha kis időre megfeledezünk a zenéről. Vagy legalább arról, hogy lételemként gondoljunk rá, mintha függőségben lennénk általa. Mert a zene itt és most – ahogy bármely korban is –, legjobb esetben is csak tetszik, jól (vagy kevésbé) befogadható, maximum gyógyír, de nem megváltás – még ha sok esetben csodának is véljük.

Ami a jelenben születik, az legfeljebb ígéret, de inkább pillanatnyi szemfényvesztés. Jó és rossz emberek játéka, mely arra is alkalmas, hogy sokan komolyabban vegyék magukat a kelleténél; szavak nélkül üzeni próbálnak általa valami olyasmit, aminek még semmilyen lényegi megvalósulása nem lehet, mert merő absztrakció, aminek érlelődnie kell. Az új zene talált tárgy, melyet még nem látott becsüs, melyről nem született semmilyen előjelű közmegegyezés, nem bizonyított a metafizikai ereje, a szellemi magva, akár hatásvadász blöff, vagy ócska, felejthető bővli is lehet. A mindenkori aktuális produktum keltette első benyomás látszólag csupán egy kreatör készítése, amelynek iránya még bizonytalan. A „vakvilágba” engedett absztrakciónak, amelynek legfeljebb kétes – gyakran hiú – szándéka mutatkozhat meg (lepleződhet le) elsőként, mint esendő, emberi attitűd.

Az esetek túlnyomó többségében ennyi az ember zenéje, s nem több, még ha a való jelen fel is kapja, azaz hirtelen sikeres lesz. A zene igazi jelentőségét, hogy önálló életre kel-e, külön-külön elérve egyes lelkeket, aligha tudhatjuk előre.

Ha nem így lenne – és lett volna mindenkor –, akkor nemcsak a hatásvadász, gyors, tömegsiker ígérő zenészeket becsülné meg saját koruk, hanem géniuszaikat is, de mint tudjuk, ez sohasem volt jellemző. S a jelek szerint ez így is marad. Az általános közmegegyezés szerint az anyagi javak leginkább a kalmárokat, mutatványosokat, ügyeskedőket, csodadoktorokat, uzsorásokat, bankárokat, főrangúakat illetik (ma is), a művészeknek ellenben kifejezetten ajánlott a nélkülözés, akkor is, ha saját koruk „hatalmasai” eltörpülnek, vagy gyorsan és nyomtalanul feledésbe merülnek mellettük. Néhány művész neve pedig fogalomná válik, műveik értéke – évszázadokat is átívelve – felbecsülhetetlen szintre emelkedik, szinte nélkülözhetetlenné válnak.

Öntelt, mértékadónak titulált ítések persze minden korban próbálkoztak azzal, hogy egy épp megszületett művet faktumszerűen minősítsenek, a csalhatatlanság látszatát keltve. A bizonytalan, vagyis az egyszerű vonzások és taszítások mentén működő laikusoknak pedig ritkán jut eszükbe, hogy ez képtelenség.

A bizonyossághoz idő kell. Egy olyan korban pedig, ahol az adekvát mérték megérzése, a temperáltság elfogadásának hiánya népbetegség, a szükségszerű és érlelő idő jótékony ereje rendszeresen az általános türelmetlenség áldozatává válik.

Tehát jelenünkben így nem sok esélye marad a szellemi kontinuitásnak.

Aki a látványt, a természetit, vagy a festett képet élvezzi, majd érti – kisvártatva meg is éli –, főleg ha együtt él vele, vagyis ha azzal kel és fekszik, ő maga is ennek a vizuális közegnek az organikus részévé válhat. A hangzó közeggel vagy zenével ez talán még inkább így lenne, ha sok-sok hangzat, zenemű nem lenne idő előtt félrerakva,

porosodó feledésre kárhóztatva, vagy egyenesen a szemébe dobva.

A zene hallatán itt és most érdekes, szórakoztató, de még nem a lényegét feltáró megfjtésekre jutunk olyasmikről, amik legfeljebb apró jelzések lehetnek a korra jellemző prioritások súlyára mutatva. Az egyes ember, így a művész élet- (vagy halál) ösztöne is, tudattalan törekvése valami jóra, vagy valami általa rossznak vélt dolog elpusztítására (akár önmaga ellen fordulva is) természetes emberi készítés, s nem ritkán meghatározó erő. A konstruktív vagy destruktív indíttatásra utaló jelek tehát akaratlan közlések is, melyeket ugyancsak első látásra-hallásra is felfoghatunk, de ettől sokkal többet valóban nem.

A művészet, azon belül leginkább az egyetemes nyelvet beszélő zene, még ha a legszuggesztívebb megnyilvánulás is, absztrakt voltának köszönhetően homályos, rosszul-, vagy félreértelmezhető is lehet, főleg ha manipulatív szándék áll mögötte. Ez utóbbi csak a mának szól, csak a jelenben fejt ki álságos, félrevezető hatását, kis idő elteltével azonban bebizonyosodik a közlés hamissága (ahogy például még a popkedvelők is nevetségesnek tartják a csupán néhány évvel korábbi, kedvenc popzenét, szokásokat, trendet, divatot).

Az univerzum nyelvén megszólaló zene gondolati magva azonban nem válik meddővé és nem torzul. Minden korban, minden helyen ugyanazt a tartalmat hordozza, ugyanazt a szellemiséget tükrözi, és normális emberben fel sem merül, hogy bármiféle trend alapján, pláne pusztán érzéki szempontok szerint minősítse azt.

Aki azzal érvel, hogy nem éri el az ingerküszöbét egy ősi rituális zene vagy népzene, esetleg évszázadokat is túlélő klasszikus, az sem érintetlen, legfeljebb beszűkült, rest, türelmetlen, azaz szándékosan elutasító. A mának élő, és csupán a felszíni ingerek jelenében létező ember kiszolgáltatottabb, mert romlandó szerves- és egyéb anyagi feltételek, azaz a testi való és a pénz kultuszának foglya. Békéje leginkább a pillanatnyi és folyton változó érzékeléstől, valamint sérülékeny státusától függ, emiatt veszélyeztetettebb is annál, mint aki felismeri a korszakok állandó alap értékviszonyainak az összefüggéseit, ami azt is világosan megmutatja, hogy hol van az illető helye, mi is az igazi szerepe. Ez utóbbi tudás – elsősorban önismeret és sokkal kevésbé intellektus – birtokában lehet bárkinek lehetősége arra, hogy saját mikrokozmoszában igazi, személyére és közvetlen kapcsolataira ható örömet, hosszabb kihatású élményt találjon, illetve ezeknek jó eséllyel elébe menjen.

Még az élvezet sem kizárólagosan érzékelés útján megélhető állapot, mert a nem tudatosított örömet nincs mihez viszonyítani. Vagyis az így megélt élmény is csak akkor ismételtető meg, ha legalább intuitíve tudjuk is, minek kell elébe menni. A triviális (ösztönből fakadó) érzéki örömek mellett a látvány és a hangzás nyújthatja a legtöbb élményt. Nem véletlen, hogy sok művész is ezeknek él és ezek által közöl – lehetőleg az élményszerűség szempontjaira is gondot fordítva. Az irodalom számára is nélkülözhetetlen egy látvány minél érzékletesebb leírása, de egy hangzás vagy zene okozta érzelmi elmozdulás is gyakran a legpontosabb megidézésre készíti az írókat. Viszont ahhoz, hogy a természet vagy a művészet látványához és hangjához hozzájussunk, valamiféle áldozatvállalásra kell rávenni önmagunkat – semmi sincs ingyen. Ha belátjuk, hogy meg kell adni az árat, normális esetben tudni is szeretnénk, hogy miért és hogyan fizetünk. Az egyszerű kíváncsiság, a bizalom, de legfőképp a figyelem csak az ár, amit legtöbb esetben adni kell, hogy érthető is legyen, ami örömet okoz. Persze idő, pénz, fáradozás stb. áldozata sem kizárt, amely ebben az értelem-ben már nem korlátozódhat a pusztán élvezetre, az észrevétlen jóra. Emiatt nem mindegy, hogy például a remekül szórakoztató, gyönyörködtető, kikapcsoló zene szól-e valamiről, ami az értelemre is hat, hogy ne legyen hiába vállalt áldozat: múlt, elfeledett, jelentéktelen élvezet, elpazarolt idő, elfecsérelt figyelem, mely által nem nyerünk semmit, nem gazdagodunk, nem jutunk a tudás, az értés, a létezés lényegi elfogadásának biztonságos közegébe. Vagyis így nem lehetünk boldogok. . .

A művésznek „könnyű”, hisz ő valamiféle kényszer hatása alatt aktív, gondolkodni sincs min, szó nélkül kell vállalnia az áldozatot, s ha ezt teszi, nem ritkán ő adja a legnagyobb árat – például a fél életét.

Nem kétséges, hogy a ma születő zenék is egyszer fontos leletek lesznek erről az időszakról: összegezve és árnyalva mutathatják majd feltehetően a természet lelketlen kizsigerelését, a furcsa, egymást érő kríziseket, a javak esztelen elherdálását, a kibogozhatatlan és spekulatív érdekszférák uralmát, virtuális valóságok vagy más tudatmódosítók függőségében létező fiatalokat, az abszurditásig fokozott dózsolást, kegyetlenkedő ideológiai vagy vallási fanatikusokat, s nem utolsósorban a szellemi élet elsatnyulását.

Addig viszont legalább az egyes ember, ki-ki a maga személyre szabott, lehetőleg szabad döntései alapján választhat: elbizonytalanodó, szorongáshoz vezető, eltűnő, olcsó élvezetek, vagy az örömmel párhuzamosan meg is értett, megújuló létélmények, azaz a szellemi nyitottság között.

A mindenkori jelent relatíve lehetetlen megítélni, mivel az egyes embernek a létező – személyét, vagyis közérzetét, állapotát közvetlenül is érintő – valóságot jelenti. Ez tudós-filozófus kortársunknak sem egyszerű feladat, mivel ő sem láthatja objektíven a milliányi tényezőtől függően változó jelent. Önkényesen lezártnak minősített korszak lehet csak, melyről átfogó, lényegi elemeket ábrázoló kép festhető. Vagyis utólag már könnyű „okosnak” lenni, most azonban csupán apró – bár nem feltétlenül jelentéktelen – részjelenségekre reflektálhatunk. Már akinek kedve van.

A művészekre sem jellemző ez a készítés, ténykedésük révén mégis gyakran ragadnak meg egy-egy rejtőzködő, fontos igazságot, mert kényszeres tevékenységük belső, lényegi eleme, közös nevezője, hogy nehezen kifejezhető sejtéseiket, felismeréseiket a spirituális szférához közelítsék, vagy legalább viszonyítsák. Mivel sokan közülük azt is tudják (vagy hiszik), hogy a szellemi szintre emelkedő igazság nem számítások, kísérletek, statisztikák

eredménye, azaz nem korszak-függő.

Ahogy egyre távolabb jutunk a relatív időben, vagyis egyre hatalmasabb tömegű írásos, álló, s már mozgóképen is ábrázolt, vagy hangzó emlék gyűlik fel mögöttünk, úgy szokás – kötelező jelleggel – rendszeresen megállapítani a közhelyet, mely szerint a mai a valaha létező világok legjobbjika. Tudományos-technikai értelemben talán (valószínűleg) így lehet, ám a gyakran előhúzott közhely azt is el akarja hitetni, hogy az ember(iség) tanul a múlt hibáiból, s ugyanazokat nem követi el többször.

Nos, ahogy az ilyen irracionális lépésekre a rövid emlékeztető egyes ember is meglehetősen hajlamos, úgy tömegét tekintve is hasonló a helyzet, vagyis a világ sem működik másképp. A művészek jelentős részének – leginkább zenészeknek – emiatt is fontos, hogy ténykedésük szinte kizárólag a múltra, nemritkán annak egy-egy konkrét időszakának megidézésére korlátozódjon. A múlt-tisztelő, -idéző muzsikuskok tevékenysége azért fontos, mert náluk plasztikusabban, átélhetőbben senki nem képes visszahozni egy valaha volt mentalitást, esztétikumot, eszményt, s mely így azt is egyértelműen bizonyítja, hogy egy múltban megfogalmazott szellemi tartalom ma sem idegen, viszont ma is igaz. Persze csak akkor, ha hallgatósága nem a saját mikro-valóságában fixálódott és beszűkült lények tömege.

Nem véletlen, hogy a jelenre reflektáló muzsikuskok legjobbjai is erősen kötődnek bizonyos tradíciókhoz, miáltal – akarva-akaratlanul – a szellemi túlélést szolgálják. A jelent nyilván a zenészek sem értik jobban, mint bárki más halandó, ám a sorstól kapott talentumnak köszönhetően sokkal finomabb, érzékenyebb és árnyaltabb – mondhatni: lélekkel teli – információt hagyhatnak az utókorra, mint a száraz tényeket soroló feljegyzések. Persze nem direkt, nem valamiféle elmélet mentén, hisz – ahogy már korábban szó volt erről – sokan közülük csak kénytelen-kelletlen vesznek részt a valóságos életben. A művész különlegesnek mondott látásmódja épp ettől, vagyis a bizonyos fokig elkülönült helyzetéből nyíló perspektívától más. Az őket illető, közfelfogás szerinti vélekedések is pont ezeket kifogásolják: a különiséget, a túlzott individualizmust, az elitista elzárkózást (elefántcsont-tornyot), vagy a konvenciókkal, néha a fennálló renddel, akár a társadalommal is szembehelyezkedő pozíciót. Viszont jól látni-érezkelni, a részletekben megbúvó jelekből olvasni csak kívülről, marginális helyzetből lehet – esetleg felülemelkedve, mint a korszakot lezártnak minősítő filozófus, de ebben az esetben talán érthető is az egyes művészek személyét övező ellenszenv.

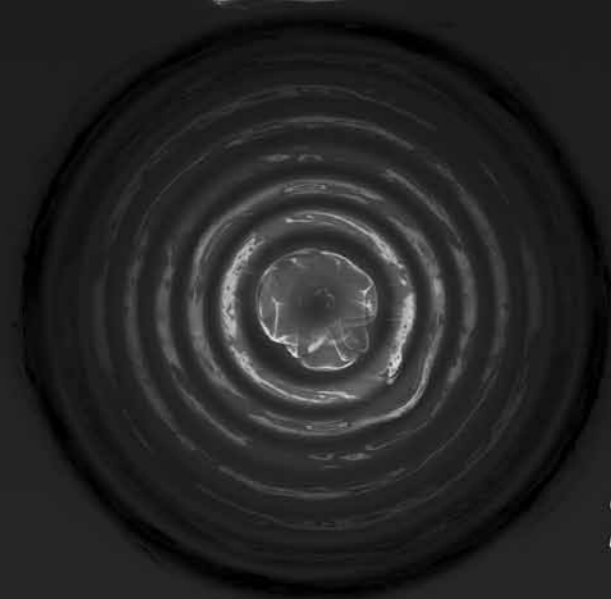
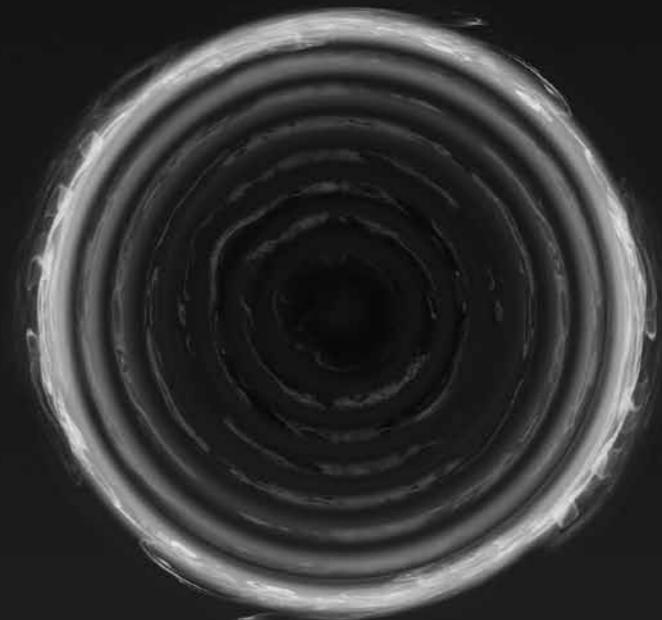
A furcsa nézőpontból látszó-derengő jelek a művészeknek is csak érdekesek, a laikusnak viszont általában érthetetlenek. Ezek megfejtéséhez azonban nem adhat kulcsot senki, a művész és a műelemző sem. Banális vagy önkényesen értelmezett, belemagyarázott megoldásokra senkinek nincs szüksége. Bizalomra és türelemre annál inkább. De annak a kevés nyitott léleknek sincs oka szégyenkezni, aki érdeklődése dacára sem ért túl sokat a kortárs művészetből, viszont egy percig sem kétséges számára, hogy mi vonzza, vagy mi taszítja ezen a valóságon és időn kívüli terepen. Ha nem tagadja meg a szabad észlelés és gondolkodás progresszív igazságközelítésének hitét, nem hagyja, hogy a való jelen abszurd játékszabályai apátiába dermesszék, kisvártatva ki fog tisztulni a kép...

Ma sem elenyésző az a kisebbség, amelynek a művészet több, mint szabadidős kikapcsolódás, szórakozás, pillanatnyi gyönyörködés, pihentető esemény, megbízható lelki vigasz, esetleg rezignált felismerés a szellemi magányosságról. Azokra a művészekre, valamint névtelen híveikre és szószólóikra gondolok, akiknek száma ugyan megfoghatatlanul csekély, mégis mértékadó a jelenlétük. Mert életprogramjuk, szenvedélyük a közmegegyezés felett álló esztétika, a valóság rejtett aspektusainak megtalálása, a szellemi szférában létező igazság érvényesítése. A művészet, mint a legérzékenyebb és legérzékletesebb emberi jelenség, a mindenkori jelenről szól – melyben születik –, és benne a világban zajló változások tendenciái sejlenek át. Aki a művészet nyelvén, illetve ebből, azaz a felszabadult művészet jelzendszeréből, szimbolikájából állít fel létállapotunkra vonatkozó látletet vagy prognózist – a maga eszközeivel, akár tudattalanul is –, az nemcsak addig soha nem tapasztalt esztétikai többletre hívhatja fel a figyelmet, nemcsak az intellektuális játék, vagy egyszeri élmény lehetőségét osztja meg másokkal, de akár korszakos jelentőségű felismerést, azaz tudást is. S ha mindez – például a zene által – csupán a közeli jövőben hasznosul, akkor is megéri...

Aki pedig ezt teszi, akár a legszűkebb környezetében is, az nem „elenyésző”.

Matisz László

A HANGOK VONZÁSA ÉS TASZÍTÁSA

GRAMOFON
KÖNYVEK